

**Peikon morsiamia ja vampyyrin tyttöystäviä:
fantasiakirjallisuutta suomalaisen kansanperinteen
näkökulmasta**

Nina Maskulin
Helsingin yliopisto

Merja Leppälahti: *Vahvaa väkeä. Kotimaisia uskomus- ja fantasiaolentoja*. Finn Lectura. 2012. 175 s.

Fantasiakirjallisuus on suosittu, usein sarjamainen kirjallisuuslaji, jota harrastavat sekä lapset että aikuiset. Maailmalla fantasian suosio on jatkunut jo useita vuosia, ja käännöskirjasarjoja ilmestyy paljon. Pääkaupunkiseudun kirjastoista hakusanalla *fantasiakirjallisuus* saa tulokseksi aikuisille yli 4000 ja lapsille 3000 nimikettä. Suomenkielisiä nimikkeitä on hieman alle 1500, ja niistä on tänä vuonna julkaistu 272 nimikettä. Vertailuhaku *jännityskirjallisuus* tuotti 16000 nimikettä, joista tänä vuonna on julkaistu yli 700 nimikettä.

Fil. lis. Merja Leppälahti on Turun yliopiston tutkija, joka on tutkinut roolipelejä ja roolipelaimista ja tekee väitöskirjaa kotimaisesta fantasiakirjallisuudesta folkloristiikan oppiaineeseen Turun yliopistoon. Leppälahden *Vahvaa väkeä. Kotimaisia uskomus- ja fantasiaolentoja* käsittelee väitöskirjan aihetta. Leppälahti marssittaa esiin ne kansanperinnearkiston uskomusolennot, joiden sukulaiset jatkavat elämäänsä fantasiakirjallisuudessa. Kirja on suunnattu suurelle yleisölle, jota varten kirjailija selventää johdantoluvussa kansanperinteen tutkimusta, sen

käsitteitä sekä fantasiakirjallisuuden kehitystä ja määritelmiä. Kirjan tavoitteena on tarjota syventävää tietoa suomalaisista uskomusolennoista ja tehdä katsaus koti- ja ulkomaiseen fantasiaan valikoimaan. Tämä ei tapahdu kuitenkaan ongelmitta.

Kirjailija on valikoinut suomalaisesta kansanperinteestä esiteltävät uskomusolennot fantasian näkökulmasta. Yleisesti ottaen fantasian monimuotoisuus ja sen eklektinen, monista perinteistä lainaava luonne pakenee tarkkarajaista määritelmää. J.R.R. Tolkienin (1988), kirjallisuudentutkija Tzvetan Todorovin (1970) ja Suomessa Johanna Sinisalon (2004) paikannukset tarkastelevat fantasiaa eri tulokulmista, joissa yhteistä on Maria Nikolajevan (1988) tunnistettava *fantasiamotiivi*. Suomalaisen 1950-luvun lastenkirjallisuuden ja brittiläisen fantasian intertekstuaalisesta suhteesta väitelleen Mirva Saukkolan (2001) väitöstutkimus kuvaa fantasian syntyä suomalaisen satuperinteen ja sodanjälkeisen uuden kulttuuripiirin kohtaamisena, jonka seurauksena on eräänlainen kultakausi, jolloin suomalainen fantasiakirjallisuus syntyy ja saa kasvaessaan tunnistettavat, kansalliset piirteensä.

Fantasiakirjallisuus on Leppälahden mukaan osa suullisen kertomusperinteen, uskomustarinoiden ja kansansatujen jatkumoa. Kirjan kotimaisen fantasiakirjallisuuden osuudessa mainitut kirjailijat, esimerkkeinä Zacharias Topelius, Anni Swan, Tove Jansson, Mika Waltari, Airi Somersalo ja Aino Kallas, pääsevät Leppälahdella suomalaisen fantasian vanhemmiksi ja heidän teoksensa muodostavat hänen mukaansa kotimaisen fantasiakirjallisuuden perustan.

Kirjaan valitut, kertomusperinteen jatkumoa edustavat uskomusolennot on jaettu kuuteen lukuun, joissa on toistuva kolmijakoinen rakenne. Aluksi esitellään suomalaisessa kansanperinteessä esiintyvät erilaiset uskomusolennon tyypit. Kirjailija referoi uskomustarinoita ja lainaa memoraatteja, satuja ja jonkin verran myös runoja. Luku jatkuu katsauksella suomalaiseen lasten- ja nuortenkirjallisuuteen, jossa näitä tyyppisiä esiintyy. Luvun päättää katsaus käännettyyn fantasiakirjallisuuteen ja sen uskomusolentoihin.

Kansanperinteen osuus kattaa runsaan kolmanneksen kirjasta, mikä ankkuroi teoksen folkloristiikan tutkimuskenttään ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanperinnearkiston aineistoon. Ensimmäiset kaksi lukua, *Monenlaisia haltioita* ja *Jättiläisiä, peikkoja ja maahisia* ovat perusteellisia kansanperinteen esittelyitä. Seuraavat neljä lukua, *Elävät kuolleet, Ihmissusia ja muita muodonmuutoksia*, *Piru ja kuolema* sekä *Lohikäärmeet* erottuvat näistä aineiston kapeuden vuoksi.

Haltioita ja tonttuja käsittelevä luku erittelee alaotsikoiden avulla uskomusolentojen monimuotoisuutta, ja ne luokitellaan elementtien, rakennusten ja omaisuuden haltioina tai tonttuina. Näiden paikkasidonaisuudesta seuraavaa nimitysten päällekkäisyyttä taustoitetaan hyvin. Haltian ja tontun etymologia viittaa alueeseen ja sen hallintaan, ja kuvaa napakasti kyseisten uskomusolentojen perustehtävää. Valitut esimerkkitarinat kuvaavat haltian ja halli-

tun alueen tai rakennuksen järjestyksen, tuottavuuden, varallisuuden ja turvallisuuden liittyvän toisiinsa. Haltiat, kuten tontutkin ovat tarinoissa itsenäisiä toimijoita ihmisten omistamukseen uskomilla paikoilla.

Toisinaan kirjaan valituissa tarinoissa uskomusolentojen lukuisat nimitykset menevät päällekkäin, ja haltia, tonttu, piru ja monet muut nimitykset toistuvat luvusta toiseen. Lapsikummituksena tunnettu liekkiö yhdistyy haltian tehtäväkenttään yhdessä esimerkkitarinassa, kun liekkiö auttaa ihmisen pulasta. Korpipiruksi tai metsätontuksi on puolestaan kutsuttu uskomusolentoa, joka hallitsi metsäaluetta.

Jättiläiset, peikot ja maahiset –luku on kattava esitys näiden uskomusolentojen kutsumanimistä, ominaisuuksista ja luonteenpiirteistä. Uskomusolennon elintavat muistuttavat tarinoissa ihmisten vastaavia. Peikkojen, jättiläisten ja maahisten elinkeinot ovat yhteneväiset vauraiden ihmisten kanssa. Tarinoissa korostetaan taikavoimaista taitoa tai esineitä, joita ihmisten oli mahdollista saada vastalahjaksi, kun peikot, jätit tai maahiset tekivät kauppaa tai pyysivät naapuriapua eläintenhoivossa, synnytyksissä tai lainasivat työkaluja. Ne maksoivat ihmisille palveluksista, mutta saattoivat himoita ihmislihaa ja vaihtoivat tai varastivat lapsia kasvatettavakseen. Maahiset puolestaan ystävästyivät ihmisten kanssa, ja naiset saattoivat kihlata peikko- tai maahismiehen.

Kaarina Kosken (2011) *Kuoleman voimat. Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä* on Martti Haavion ja Lauri Hongon tutkimusten ohella tutkimuksellinen selkäranka teoksen luvulle *Eläviä kuolleita*. Pohjoisen kertomusperinteen tutkimus ja sen lähteet, kuten Juha Pentikäisen ja Risto Pulkkisen (2011) toimittama *Laestadiuksen Lappalaisen mytologian katkelmia* jää Leppälahdelta kuitenkin käyttämättä, vaikka pohjoiseen perinteeseen viitataan. Ehkä tästä syystä hän päätyy niputtamaan yhteen läntisen kirkonväen ja pohjoisten tarinoiden *manhot* ja *manalaiset* ja esittää perusteluksi eräänlaisen kehäpäätelmän Laestadiuksen tarkoitusperistä.

Loput kolme lukua ovat hyvin kapeita sekä kansanperinneaineistoltaan että esitystavaltaan. Viimeinen sisältöluke, *Lohikäärmeet*, kuvaa germaanisen ja skandinaavisen tarinaperinteen juuria, ja niiden etymologista sukulaisuutta suomalaiselle lohikäärmeelle. Luku täydentyy, kun Leppälahti käsittelee kansanperinteen käärmeitä ja matoja, joilla on kiinnostavia tehtäviä uskomustarinoissa.

Teoksen monet ongelmat kiteytyvät alueella, missä tieteellisesti tuotettua tekstiä toimitetaan suuren yleisön lukemistoksi ja sivistykseksi. Tutkimustiedon popularisointi on vuorovaikutusta ympäröivän yhteiskunnan kanssa ja yliopiston kolmanneksi tehtäväksi kutsuttua yhteiskunnallista vaikuttavuutta luontevimmillaan. Lukuharrastuksen muuttaessa muotoaan informaatiotulvan jäsentämiseen tarvitaan tutkittua tietoa ja laadukkaita sisältöjä. Hyvälle tietokirjalle on edelleen paikkansa, kun se esittelee uusia ajattelun muotoja ja haastaa lukijaa.

Toinen puoli tieteen popularisointia on näiden julkaisujen tuottamisen taustalla oleva tuotannollis-taloudellinen kiire ja kustannustoimittajan roolin puute. Kirjakustantaminen vastaa nykyisen toimintaympäristön moninaisiin vaatimuksiin oudolla ansaintalogiikalla, nimitäin heikentämällä toimitustyötä ja sitä mukaa laatua. Leppälahden teos on siitä hyvä esimerkki. Hänen päämääränään on tuoda kansanperinteen uskomusolennot samaan kuvaan nykyisten fantasisukulaisten kanssa. Kirjassa on kolme toisiinsa sidoksissa olevaa pääongelmaa, mitkä vaikuttavat kyseisen kokonaiskuvan rakentumiseen. Kirjan viimeistely on puutteellista. Tekstin tyyli vaihtelee tieteellisen ja jutusteleavan välillä, ja toistoa ja suoraa lainauksia ulkomaisesta fantasiakirjallisuudesta on turhan runsaasti. Myöskään teoksen sisällysluettelo ei ole yhteneväinen otsikoinnin kanssa.

Uskomusolentojen tyypittely on niiden jäsentämisen kannalta tärkeä valinta, samoin toistuva rakenne. Koska kansanperinteen uskomusolentojen nimitykset ja tehtävät toistuvat luvusta toiseen, teos olisi ehdottomasti edellyttänyt indeksiä ja rakenteen kurinalaista noudattamista.

Tekijä kokoo useita fantasian määritelmiä, mutta ei valitse näkökulmaa eikä tee omaa synteesiä, mikä olisi parantanut kirjan luettavuutta. Myös yhteenvedot puuttuvat sekä sisältöluvuista, niiden alaluvuista että kirjan lopusta.

Tiedekirjassa on kyse kahdesta yleisöstä ja molempien arvostamisesta. Tieteellinen yleisö on kirjoittajan taustayhteisö, jonka kanssa käydään keskustelua formaalien tieteellisten tekstien välityksellä. Suuri yleisö ansaitsisi puolestaan tieteen konventioita yksinkertaistavan, mutta ilmaisultaan ja asiapohjaltaan laadusta tinkimättömän teoksen. Tätä tehtävää käsillä oleva kirja ei valitettavasti täytä.

Kirjallisuus

Koski, Kaarina

2011 *Kuoleman voimat. Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laestadius, Lars Levi

2011 *Lappalaisten mytologian katkelmia*. Toim. Juha Pentikäinen ja Risto Pulkkinen. Suomentanut Risto Pulkkinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nikolajeva, Maria

1988 *The magic code: The use of magical patterns in fantasy for children*. Stockholm: University of Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Saukkola, Mirva

2001 *The Eden of dreams and the nonsense land: characteristics of the British golden age children's fiction in the Finnish children's fantasy literature of the 1950s*. ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/taite/vk/saukkola/. Luettu 30.9.2012.

Sinisalo, Johanna

2004 Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan välineenä. – Kristian Blomberg, Irma Hirsjärvi & Urpo Kovala (toim.) *Fantasian monet maailmat*. Helsinki: BJT Kirjastopalvelu.

Tolkien, John Ronald Reuel

1988 On Fairy-Stories. *Tree and leaf*. London: Unwin & Hyman.

Todorov, Tzvetan

1975 *The fantastic: a structural approach to a literary genre*. Ithaca: Cornell University Press.